

De alleingang van vrouwelijke schrijvers

Mannen bepalen nog steeds het literaire debat

‘Als de emancipatie van vrouwen ergens is gelukt, dan is het in de literatuur’, stelt Hanneke Eggels in *Hollands Maandblad*.¹ Maar is dit wel zo? En wat zal er gebeuren met de vrouwelijke auteurs die nu succesvol zijn? Krijgen zij uiteindelijk een plaats in de literatuurgeschiedenis?

Literatuur kopen en lezen is grotendeels een vrouwenzaak geworden. Uit lezersonderzoek blijkt dat vrouwen meer lezen dan mannen en de voorkeur geven aan vrouwelijke auteurs. In de afgelopen jaren stonden romans van Margriet de Moor, Connie Palmen en Anna Enquist en andere vrouwelijke auteurs bovenaan op de bestsellerlijsten. Dit is geen nieuw verschijnsel. In het begin van de twintigste eeuw oversteeg bestsellerauteur Ina Boudier-Bakker de oplagecijfers van haar mannelijke tijdgenoten. En in de jaren vijftig was Willy Corsari met haar omvangrijke productie en hoge verkoopcijfers het financiële vlot waarop uitgeverij De Bezige Bij kon blijven drijven.

Verkoopcijfers geven een goede indicatie van het commerciële succes van een auteur. Maar bij veel vrouwelijke auteurs lijkt de literaire erkenning die hun ten deel valt, en die onder meer af te meten is aan het aantal literaire kritieken en de teneur daarvan, omgekeerd evenredig te zijn aan hun commerciële succes. Juist door hun enorme populariteit bij lezers wordt de artistieke kwaliteit van hun werk door recensenten in twijfel getrokken. Het *dédain* waarmee dat soms gepaard gaat, uit zich in de term ‘damesroman’, die zowel verwijst naar het geslacht van de auteur als naar de samenstelling van het lezerspubliek.

Een andere vorm van literaire erkenning is de literaire prijs. Ook hier wijkt het oordeel van het lezerspubliek af van dat van jury’s die bestaan uit letterkundigen en literaire critici. Op enkele uitzonderingen na (Adriaan van Dis, Kees van Kooten en Geert Mak) zijn het in de regel vrouwelijke auteurs die de publieksprijs krijgen. De uit beroepslezers samengestelde jury’s voor prestigieuze literaire prijzen als de Ako Literatuurprijs en de Libris Literatuurprijs, blijken daarentegen een voorkeur te hebben voor mannelijke auteurs.

Man-vrouwverhouding

Hoeveel vrouwen zijn er eigenlijk onder de literaire auteurs? En nemen schrijfsters in dezelfde mate deel aan het literaire veld als hun mannelijke vakgenoten? Uit onderzoek² blijkt dat er in de Nederlandse literatuur vanaf de jaren zestig een sterke toename is van het aantal vrouwelijke auteurs. In 1947 publiceerden ongeveer zestig schrijfsters nieuw

1. Zie Eggels 2002, p. 20.

2. Deze getallen heb ik ontleend aan de dataverzameling die onderdeel is van mijn nog lopende promotieonderzoek getiteld “Activiteiten van auteurs in het literaire veld en de erkenning van met name vrouwelijke auteurs in Nederland na de Tweede Wereldoorlog” (nwo projectnr. 301-79-177).

werk in de genres proza en poëzie. Dit aantal neemt toe tot bijna honderd in 1977, waarna het nog verder stijgt tot boven de honderd in 1987 en tot zo'n honderdvijftig in 1997.

De toename van het aantal vrouwelijke auteurs heeft lange tijd gelijke tred gehouden met die van het aantal mannelijke auteurs. Opmerkelijk genoeg is er in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot aan het eind van de jaren tachtig een constante procentuele verhouding tussen het aantal mannelijke (driekwart) en vrouwelijke (één kwart) auteurs. Pas in de jaren negentig is er een duidelijke procentuele toename van het aantal vrouwelijke auteurs te constateren, tot 35 procent in 1997. Dit percentage is echter laag in vergelijking met andere disciplines in de kunstensector. In 1997 blijkt bijvoorbeeld uit een representatieve steekproef onder beeldend kunstenaars dat 44 procent van de beroepsuitoefenaars vrouwelijk is (Hamersveld 2000).

Wet van Sullerot

Bij een succesvolle artistieke loopbaan als schrijver komt meer kijken dan alleen het publiceren van boeken. Zo hebben vele generaties auteurs ook werk gepubliceerd in al dan niet zelf opgerichte literaire tijdschriften. In de jaren negentig van de twintigste eeuw verscheen het werk van beginnende auteurs in periodieken als *Zoetermeer*. In de jaren tachtig gebruikten de Maximalen het tijdschrift *De Held* als spreekbuis. In de jaren zeventig heerste er een ware richtingenstrijd tussen de auteurs die publiceerden in de tijdschriften *Raster* en *Revisor*.

Wanneer we kijken naar de mate waarin vrouwelijke auteurs zijn vertegenwoordigd in literaire tijdschriften, zien we grote verschillen tussen deze drie decennia. Slechts drie van de beginnende vrouwelijke auteurs die in 1977 nieuw werk in boekvorm publiceerden, hebben in de periode 1975-1979 daarnaast in een literair tijdschrift gepubliceerd. Dit zijn Hester Albach, Doeschka Meijzing en Mensje van Keulen. Het aandeel van beginnende vrouwelijke auteurs met tijdschriftpublicaties neemt in de daaropvolgende twee decennia sterk toe. Beginnende vrouwelijke auteurs blijken in 1997 zelfs verhoudingsgewijs vaker in literaire tijdschriften te publiceren dan hun mannelijke generatiegenoten.

Maar tegelijkertijd vertoont het aantal auteurs met een literaire tijdschriftpublicatie in de laatste drie decennia een dalende trend, evenals het gemiddelde aantal tijdschriftpublicaties per auteur. Beginnende auteurs blijken minder gebruik te maken van het literaire tijdschrift, dat als publicatiemedium voor auteurs concurrentie heeft gekregen van dag- en weekbladen, die een groter lezerspubliek bereiken en de auteur beter betalen. De positie van het literaire tijdschrift is gedurende de laatste decennia dus marginaler geworden.

Kan nu worden gesteld dat vrouwelijke auteurs meer mogelijkheden krijgen voor publicatie in literaire tijdschriften door de afname van het belang van het literaire tijdschrift in de hedendaagse literatuur? Of is het aanzien van het literaire tijdschrift juist gedaald door de toestroom van vrouwelijke auteurs naar dit publicatiemedium? En hoe is het dan gesteld met het prestige van het beroep van schrijver? Is dat door het grotere aandeel van vrouwelijke auteurs wellicht ook tanende? Dit laatste lijkt de aloude Wet van Sullerot te bevestigen: als er meer vrouwen toegang krijgen tot een beroepsveld, dan daalt de status van het beroep.

Beginnende vrouwelijke auteurs publiceren vaker in literaire tijdschriften, maar de positie van het literaire tijdschrift is marginaler geworden

Meisjes met jongensdromen

Het beroep van schrijver roept niet langer associaties op met elitaire heren die intellectueel hoogstaande discussies voeren. Veeleer lijkt het beeld van de hedendaagse literatuur te worden bepaald door het commerciële succes van de vele vrouwelijke auteurs die dankzij hun optredens op televisie en interviews in damesbladen grote bekendheid genieten.

Ook binnen het uitgeversbedrijf winnen vrouwen terrein. Zo bezetten steeds meer vrouwen de hoge posities van uitgever of fondsredacteur. Onlangs waagden twee vrouwelijke fondsredacteurs de stap naar een eigen uitgeverij en namen daarbij gerenommeerde auteurs mee. Fondsredacteurs begeleiden auteurs bij het schrijven en publiceren van hun werk en bouwen daarbij vaak een hechte vertrouwensband met hen op. Niet zelden gaat een auteur mee met een redacteur wanneer deze van uitgevershuis wisselt. Tilly Hermans begon met uitgeverij Augustus en kon vervolgens in haar fondslijst grote namen presenteren uit de Meulenhoffstal, zoals Nelleke Noordervliet en Oek de Jong. Eva Cossée, die werkzaam was bij Uitgeverij Ambo/Anthos, begon voor zichzelf met Uitgeverij Cossée en wist onder meer de Zuid-Afrikaanse topauteur Coetzee aan zich te binden. 'Ook meisjes hebben jongensdromen', aldus Cossée op de vraag waarom zij een eigen uitgeverij had opgericht.

Bij de beoordeling van literatuur laten vrouwen eveneens van zich horen. Zo worden de kunstredactie van *NRC Handelsblad* en het boekenkatern van *de Volkskrant* geleid door een vrouw. De hoofdredacteur van *Vrij Nederland*, Xandra Schutte, was eerst chef van de 'Republiek der Letteren' van dit blad en schreef literaire kritieken voor *De Groene Amsterdammer*. Hoewel in de afgelopen jaren het percentage vrouwen in de literaire journalistiek is toegenomen, vormen vrouwelijke critici nog steeds een minderheid. Van de recensenten die in dag- en weekbladen de nieuw verschenen boeken bespreken, is dertig procent vrouw (Van Dijk en Janssen 2002). Literatuurcriticus Marja Pruis van *De Groene Amsterdammer* betwijfelt echter of een toename van het aantal vrouwelijke recensenten verschil maakt bij de beoordeling van het werk van vrouwelijke auteurs. Afgaande op haar eigen ervaringen stelt ze dat er zelfs strengere maatstaven gelden bij het beoordelen van het literaire werk van haar seksegenoten.

Eenlingen

Vrouwelijke auteurs worden al met al niet langer als uitzondering gezien. Maar hoe zal het de vrouwelijke auteurs vergaan die nu zoveel succes hebben? Om te worden opgenomen in de literatuurgeschiedenis is het van belang dat een auteur zich profileert binnen de literatuur. Door een actieve opstelling kunnen auteurs zelf bijdragen aan de beeldvorming rond hun werk.

Vrouwelijke auteurs houden zich echter afzijdig van literaire groepsvorming; ze bewegen zich als eenling in het literaire veld en hebben zo lange tijd een bescheiden rol gespeeld binnen literaire instituties. De samenstellers van het overzichtswerk *Met en zonder lauwerkrans* (Schenkenveld-van den Dussen 1997), waarin werk is opgenomen van schrijfsters uit de vroeg-moderne tijd, konden weinig vrouwelijke leden van rederijderskamers vinden. Auteurs die geen lid waren van een rederijderskamer, hadden een achterstandspositie en kregen de status van buitenstaander. Ook in latere perioden werkten veel vrouwelijke auteurs bui-

ten de officiële instituties. De achttiende- en negentiende-eeuwse dichtgenootschappen telden vijftienhonderd leden, onder wie nog geen veertig vrouwen. En in de negentiende eeuw was onder de redacteurs en recensenten van de algemeen literair-culturele tijdschriften lange tijd geen enkele vrouw te vinden. Vrouwen werden niet uitgenodigd aan literaire debatten deel te nemen. Uit het proefschrift van Erica van Boven (1992) blijkt dat vrouwelijke romanciers uit de periode 1898-1930 zich afzijdig hielden van literaire polemieken in tijdschriften en zo indirect meewerkten aan het ontstaan van negatieve beeldvorming rond hun werk.

Ook nu laten vrouwelijke auteurs nog betrekkelijk weinig van zich horen in het literaire debat. Zo lopen zij een grotere kans om geen plaats te verwerven in de literatuurgeschiedenis. Acht jaar geleden zei de beginnende schrijfster Hermine Landvreugd over haar mannelijke generatiegenoten van het literaire tijdschrift *Zoetermeer*: 'Zij hebben heel sterk de behoefte zich af te zetten tegen de gevestigde traditie, en die behoefte heb ik helemaal niet.' Mariët Meester voegt daaraan toe: 'Maar hoe je het ook wendt of keert: het gezelschap dat het debat over literatuur bepaalt, bestaat nog steeds uitsluitend uit mannen, of we dat nu leuk vinden of niet' (Van Soest 1995).

In een literatuurgeschiedschrijving waarin de richtingenstrijd als uitgangspunt wordt genomen, zoals *De geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1885-1985* van Ton Anbeek, is er weinig plaats voor vrouwelijke auteurs die als eenling opereerden. Nelleke Noordervliet ziet het somber in voor een toekomstige literatuurgeschiedenis over de huidige tijd: 'Ik zie het al voor me: in een nieuwe Knuvelder worden te zijner tijd lange beschouwingen gewijd aan de grote drie, de kleine drie, grote Gerrit, kleine Gerrit, Adri, Adriaan en de Adriaantjes, de vijf Maartens, zes spraakmakende Vlamingen; alle ruzies in de mannelijke boezems van redacties van zieltogende tijdschriften worden behandeld als mijlpalen in de culturele dynamiek, waarna de poëzie van minimale tot maximale mannen tot in de punten en komma's wordt uitgebeend. Hella Haasse krijgt een eigen hoofdstukje onder de titel: Een Dame. Anna Enquist, Connie Palmén, Neel Min, Elly de Waard, Margriet de Moor, Renate Dorrestein en Doeschka Meijsing worden ondergebracht in een alinea onder het kopje: Overige vrouwelijke auteurs. Charlotte Mutsaers krijgt een soort eervolle vermelding: bijzonder origineel was het werk van...'

Xandra Schutte zet in haar repliek in *Vrij Nederland* uiteen hoe de slag om de toekomstige literatuurgeschiedenis valt te winnen en spoort de schrijfsters aan tot actie. Haar voorstel luidt: schrijfsters moeten meer aan literaire zelfpromotie doen. Dit komt neer op het bezigen van poëtische uitspraken en jezelf als auteur in een traditie plaatsen door namen te noemen van voorgangers en generatiegenoten, zowel mannelijke als vrouwelijke. Een actieve opstelling in de vorm van literaire zelfpromotie heeft invloed op de beeldvorming rond het werk en verkleint de kans dat de auteur in vergetelheid zal raken.

'In een nieuwe Knuvelder worden te zijner tijd lange beschouwingen gewijd a an de grote drie, de kleine drie, grote Gerrit, kleine Gerrit, Adri, Adriaan en de Adriaantjes'

Lenny Vos is onderzoeker bij de Letterenfakulteit van de Rijksuniversiteit Groningen.

Literatuur

- Boven, van E. (1992) *Een hoofdstuk oopert: 'Vrouwenromon' in de literaire kritiek 1898-1930*. Amsterdam: Sara.
- Dijk, N. van en S. Janssen (2002) 'De reuzen voorbij. De metamorfose van de literaire kritiek in de pers sedert 1965'. In: *Journalistieke cultuur in Nederland*, 209-235.
- Eggels, H. (2002) 'Een literair onbehagen. De muze weigert model te staan'. In: *Hollands Moondblad*, nr. 2.
- Hamersveld, I. van (2000) 'Vrouwen gezocht. De sociaal-economische positie van vrouwen in de culturele sector'. In: *Boekmoncohier*, jrg. 12, nr. 44, 131-141.
- Noordervliet, N. (2000) 'Vrouw in de marge'. In: *de Volkskrant*, 11 maart.
- Pruis, M. (2002) 'De onschuldige lezer'. In: *Surplus*.
- Schenkenveld-van der Dussen, R., et al (1997) *Met en zonder louwerkrans. Schrijvende vrouwen in de vroeg moderne tijd*. Amsterdam: University Press.
- Schutte, X. (2000) 'Niks stofdoekenmandje. De vrouwenliteratuur voorbij'. In: *Vrij Nederland*, 1 april, 61-63.
- Soest, M. van (1995) 'Waarover schrijven zij en waarom? Een nieuwe generatie schrijfsters over liefde, strijd, seks en religie'. In: *Opzij*, april, 30-34.